

АСПЕКТУАЛ-ТЕМПОРАЛ СЕМАНТИКАНИНГ ВОҶЕЛАНИШИ ХУСУСИДА

*Жураев И.И.,
ЖДПИ PhD докторанти*

Калит сўзлар: категория, аспект (тус), темпораллик, семантика, замон, функционал-семантик майдон, концепт, воқеалик, вақт.

Маълум шакл ва мазмундаги ахборотни узатиш воситаси бўлган матн мазмунида аспект-замон кўрсаткичларининг мавжуд бўлиши муқаррар талабдир. Зеро, бундай кўрсаткичларга эга бўлмаган ахборот ҳеч қандай коммуникатив аҳамиятга эга эмас. Бири иккинчисини бевосита тақозо этадиган аспект-замон концептларининг бир-биридан фарқи шундаки, макон – уч ўлчовли ҳодиса бўлса, замоннинг ўлчови ягона, у ўтган даврни орқада қолдириб, келажак сари ҳаракат қилади. Макон бир пайтда мавжуд бўлган объектларнинг жойлашиш тартиби, замон эса бирин-кетин содир бўлаётган ҳодисалар кетма-кетлигидир. Замон (вақт) концептининг воқеликни билиш ва ўзлаштирилган ахборотни узатишдаги ролининг муҳимлиги шундаки, «биз борлиқдаги ақл-идрокимизга бўйсунадиган барча ҳодисаларни замон нуқтаи назаридан идрок этамиз» [Маслова 2006:77].

Ҳар қандай мавзу ва даврга оид бадий матннинг тил хусусиятлари текширилади, унда баён этилаётган воқеликка макон ва замон нуқтаи назаридан ёндашиш керак бўлади, чунки ҳар қандай асар давр ва ҳудуд билан боғлиқ ҳолда яратилади.

Матннинг замон, яъни темпораллик структураси унинг мазмун-мундарижасининг узвий бир қисми бўлиб, у мазмун яратиш ва уни тушуниш фаолиятлари учун ғоятда муҳимдир. Тилшунос олим Ш.Искандаровнинг таъкидлашича, темпораллик «семантик категория бўлиб, у инсон томонидан сўзловчи нутқи моментига ёки бошқа ҳисоб нуқтасига нисбатан белгиланаётган вазиятлар ва уларнинг элементларини

қабул қилиш ҳамда англашни ифодалайди» [Искандарова 2007:121].

Темпораллик категорияси бадий ва бошқа турдаги матнларда муҳим стилистик, коммуникатив, прагматик вазифаларни бажариш учун хизмат қилади. Бадий матнларда темпораллик коммуникатив-экспрессив мазмунни шакллантириш, бадий образлиликни таъминлаш, қолаверса, хронологик кетма-кетликни ифодалаш, ифодаланаётган ахборотнинг тушунарлилик даражасини ошириш учун хизмат қилади. Темпораллик бадий матнларнинг лисоний ва бадий, мантиқий яхлитлигини, ахборот ифодалаш ва уни ўқувчига етказишни маълум даражада осонлаштирувчи воситалардандир.

Темпоралликни ифодаловчи воситаларни тасвир жараёнида қўллашда сўзловчи албатта маълум коммуникатив мақсадни кўзлайди ва шу мақсадни муваффақиятли амалга ошириш учун у шаклланаётган мазмунни аниқ нутқий вазиятга мослаштиришга ҳаракат қилади.

Темпораллик маъноси турли бирликлар орқали ифодаланиши маълум. Темпорал лексика тадқиқотчиси М.Ҳақимова грамматик замон шаклларини темпорал майдоннинг ядроси сифатида эътироф этади [Ҳақимова 2004:105], вақт маъноли лексема ва фраземалар эса бу ядрога нисбатан периферик майдонни ташкил этади, деб ҳисоблайди. Тадқиқотчи «лексик-фразеологик периферик майдон ва унинг ядроси марказий ядрога мансуб бўлган феъл замон шаклларининг абстракт грамматик маъноларини конкретлаштиришга ёрдам қилади» деган хулосага келади.

«Замон категорияси матнда темпораллик маъноси ва структурасини

яратувчи мантикий-лисоний омилдир. Аммо ушбу структуранинг юзага келиши барча турдаги матнларда ҳам бир хилда кечавермайди. Зотан, турли вазилавий услубларда кўзланадиган коммуникатив мақсад бир хил бўлмаганлиги сабабли, матнларда темпораллик маъноси ҳам ифода услуби ва мундарижавий таркиби билан фарқ қилиши табиийдир. Бинобарин, бадиий матнларда замон шартли категориядир, чунки унинг воқеланиши ва бажарадиган вазилавий узатилаётган ахборотнинг нореал, тўқима воқеликни баён қилиш услуби билан боғлиқдир» [Боймирзаева 2009].

З.Я.Тураеванинг таъкидлашича, бадиий матнда замон дунёни ўзига хос идрок этиш услуби намунаси. Бадииятда замон реал вақт оралиғини бевосита акс эттирмайди, аксинча, у реал (воқеий) замон ҳақидаги бизнинг тасаввуримиз ва тушунчаларимизнинг натижасидир [Тураева 1979:48].

Бадиий матн темпораллик тизимини ўрганишда замон категориясининг моҳиятини белгиловчи хусусиятларни ажратиш билан бир қаторда, бадиий замон семантикасини ифодалаш имкониятига эга бўлган лисоний воситалар гуруҳини ҳам аниқлаш вазилавийни қўяди. Бадиий замон моҳиятини белгиловчи хусусиятлар барча тиллар учун умумийдир ва бу хусусиятлар негизида замон категориясининг матн сатҳида шартли характердаги маъно касб этиши билан боғлиқлиги ётади. Ушбу сатҳда бирор-бир аниқ нутқ лаҳзаси (моменти) замон категориясининг ўлчов бирлиги (нуқтаси) бўла олмайди. Бадиий матнда вақт ўлчови асар персонажлари бажараётган ҳаракатлар ва содир бўлаётган воқеалар кетма-кетлиги, давомийлигига асосланади [Москальская 1981-114]. Замон категориясининг матнда бу йўсиндаги давомийлик ва тартиб муносабатларини юзага келтиришдаги роли, ушбу категория таҳлилида парадигматик ва синтагматик муносабатлар доирасидан чиқиб, интеграцияни таъминловчи

муносабатларни эътиборга олишга ундайди [Тураева 1979:48].

Ўзбек тилшунослигида бу борада қуйидагича фикрлар мавжуд: «грамматик замон категорияси, деб ёзади А.Ҳожиёв, - ҳаракатнинг нутқ моментига муносабатини ифодалайди» [Ҳожиёв 1975:475-476]. Ёки «пайт валентлигига таъсир этиш орқали кесимни шакллантиришда иштирок этиш ва ундан англашилган воқеликнинг нутқ моментига муносабатини ифодалаш замон категориясига хос хусусиятдир» [Сайфуллаева 2007: 208-209].

Темпораллик майдонининг марказини феълнинг замон шакллари эгаллашини эътироф этган С.Боймирзаеванинг қуйидаги фикрларини эслатиш ўринлидир: темпораллик маъноси матн мазмуни яратилишининг энг асосий шартларидан биридир ва бу маънонинг яратилишида турли лисоний шаклларнинг ўзаро муносабати ҳал қилувчи вазилавий ўтайди. Бири иккинчисини тўлдириш (бажариладиган вазилавий жиҳатидан) шакллар орасида феъл шакли асосий ўринни эгаллайди. Чунки матн мазмуни ва структураси яхлитлигининг асосий шартларидан бири феъл замон шаклларининг режалаштирилган коммуникатив режа талабларига мос ҳолда матн таркибида жойлашувидир. Демак, грамматик замоннинг матн темпораллик структураси тузилишида тутган ўрнини бошқа турдаги лисоний шакллар «соя»сига ўтказиб қўйиш анъанасидан воз кечиш пайти келди десак ҳам бўлади. Шу сабабли бадиий матнда темпораллик майдонининг марказини нима ташкил этишини билиш муаммоси матн тилшунослигининг муҳим вазилавийларидандир. Бу муаммонинг ечимини топиш учун турли мазмун ва ҳажмдаги бадиий матнлар темпораллик структурасини батафсил тадқиқ этиш эҳтиёжи туғилади [Боймирзаева 2009].

Инглиз тили вақтни бевосита атовчи ва вақтга алоқадор предмет, воқеа-ҳодисаларни номловчи от лексемаларга эга. Вақтни бевосита предмет сифатида номловчи от лексемаларнинг семик таркибида “вақт” семаси етакчидир. Вақт билан алоқадор предмет, воқеа-

ходисаларни номловчи от лесемаларда эса «вақт» семаси куйироқ мавқеда жойлашиб, у ўзидан умумийроқ семаларни аниқлаб келади.

Вақтни предмет сифатида номловчи пайт отларини фарқли семалари асосида саккиз гуруҳга ажратиш мумкин. Соф вақтни мавҳум предмет сифатида ифодаловчи отлар (вақт, пайт, маҳал, давр), вақт ўлчови отлари (секунд, минут, соат), сутка қисмлари отлари (кун, тонг), ҳафта кунлари отлари (душанба, сешанба), ой номлари отлар (январь, февраль), фасл номларини ифодаловчи пайт отлари (бахор, ёз) вақтнинг ўрнини ифодаловчи пайт отлари (азал, ибтидо, келажак), муайян ишнинг мақсадга мувофиқ ёки ўзига хос рўёбга чиқиш вақтни ифодаловчи отлар (фурсат, маврид, хонаси...) каби.

Вақт билан боғлиқ предмет, воқеа-ходиса, ҳолатларни ифодаловчи отларнинг семантик структурасида «вақт» семасининг етакчилиги кузатилмайди. Бундай темпорал отларни ўн бир мавзу гуруҳга ажратиш мумкин: вақт ҳисобини англатувчи отлар (календарь тана), маросим отлари (уч, етти, йигирма), вақт билан боғлиқ овқатларни ифодаловчи отлар (сахарлик, нонушта), байрам ва тадбирларни ифодаловчи вақт семантикали отлар (наврўз, кеча, арафа), муайян вақт билан боғлиқ нашрларни ифодаловчи отлар (рўзнома, ойнома), сўзларнинг қўлланиш замонини ифодаловчи отлар (неологизм, архаизм), одамнинг ёш турларининг номларини ифодаловчи лексемалар (нинни, бола, чол), қариндошликни ифодаловчи отлар (фарзанд, ака, опа), табиий ва ижтимоий ходисалар билан боғлиқ муҳим даврларни ифодаловчи байналмилал отлар (палеол, мезолид каби), вақт билан боғлиқ мусобақа томошаларининг қисмларини ифодаловчи отлар (шарт, финал), вақт билан боғлиқ ҳолат билдирувчи отлар (болалик, ўспиринлик, йигитлик).

Вақт маъноли лексемалар муайян луғавий семантик ёки лексик-грамматик (сўз туркуми) системага «вақт» архисемаси асосида бирлашади. Аввало шуни айтиш

керакки, «вақт» лексемасида семема (мустақил қўллана олувчи маъновий бутунлик) ҳолатида бўлиб, унда объектив вақт ходисаси тафаккур ва тил ҳамкорлигида лексик семантикага айлантирилган. От лексема бўлган «вақт» лексемасининг семантик мундарижасида вақтнинг му-ҳим белгилари (семалари) акс этган. Бизнингча, «вақт» лексемасининг семемаси семаларини «нарса», «ҳаракат», «давомийлик», «ўлчанувчан», «галма-галлик», «алмашинув» кабилар ташкил этади. Демак, «вақт» лексемасининг маъносини «нарса ҳаракати давомийлигидаги ўлчанувчан галма-гал алмашинув» деб таърифлаш мумкин. Одатда вақт семантикасининг муҳим белгилари сифатида бир ўлчамлилик (йўналишлилик), қайтарилмаслик, чексизлик, бир жинслилик кабиларга эътибор берилади. Диққат қилинса, бу белгилар вақт семантикасида бевосита ва билвосита ифодаланади. Хусусан, бир жинслилик «галма-галлик» ўлчови семасида (дақиқа, соат каби), бир ўлчамлилик, чексизлик белгилари эса «давомийлик» (узлуксизлик) семасида акс этган.

От сўз туркумидаги темпорал лексемалар вақт маъноли равишлар, сифатлар, олмошлар, феъллар, кўмакчилар, боғловчилар, юкламалардан фарқланади. Вақт отларида «пайт» семаси «предмет» семасидан кейин туради ва шунинг учун ҳам улар нима? сўроғига жавоб бўлади. Биз қуйида вақт маъноли отларнинг семантик (семик) структураси ва лексик-семантик гуруҳларини аниқлашга ҳаракат қиламиз.

Инглиз ва ўзбек тиллари луғат таркибидаги вақт семантикали от лексемаларни таҳлил қилганимизда мазкур лексемаларда вақт ифодалаш даражаларининг турлича эканлиги маълум бўлди. Бу эса «вақт-time» семасининг турли семемаларнинг семик таркибида турлича ўринларда келиши билан белгиланади. Ўзбек тили барча тиллар каби бевосита вақтни, унинг кўринишлари ва бўлинишларини атовчи **вақт-time, палла-moment, фурсат, он, замон, кун-**

day, тун-night, соат, баҳор-spring, ёз-summer, якшанба-sunday, январь-january каби от лексемаларга ва шу билан бирга вақтга алоқадор предмет, воқеа-ҳодисаларни номловчи «тушлик-lunch» (туш пайтида ейладиган таом), «хроника-chronicle» (тарихий воқеаларнинг вақтий кетма-кетликда ёзилиши), «ойлик-salary» (хар ойда олинадиган иш ҳақи), «ҳамаср» (бирор кимса билан бир асрада яшовчи) каби от лексемаларга эга. Бевосита вақтни предмет сифатида номловчи от лексемаларнинг семантик таркибида «вақт» семаси етакчи семалардан бўлиб, агар В.Кузнецованинг илгари сурган семалаш усулига асослансак, мазкур «вақт» семаси вақтни бевосита номловчи от лексемаларда «предмет» категориал грамматик семасидан кейинги мавқедаги лексик-грамматик семадир.

Вақт билан алоқадор предмет, воқеа-ҳодисаларни номловчи от лексемаларда ҳам «вақт» семаси соф ёки коришиқ ҳолларда учрайди, лекин унинг етакчилиги кўзга ташланмайди. Мазкур лексемаларнинг семемасида «вақт» семаси кўйроқ позицияда жойлашиб, у ўзидан умумийроқ семаларни аниқлаб келади. Ўз-ўзидан маълумки, «вақт» семасининг ўрнини вақт билан алоқадор предметнинг умумий тавсифловчи семаси эгаллайди.

Инглиз ва ўзбек тилларида вақт семантикасини пайт равишлари, ҳолат ва миқдор равишларининг семантик суруктурасида кузатиш мумкин.

Пайт равишлари «вақт-time-temporality» ифодаловчи луғавий системага «вақт-time» умумий семаси билан киради ва айни пайтда унинг ўзи ҳам элементар микросистемадир. Бу микросистема элементлари «вақт» ифодаловчи луғавий системанинг бошқа ташкил этувчиларидан фарқли ўлароқ нисбатан соф вақтни ифодалайди. Пайт отлари вақтни предмет сифатида атаса, пайт равишлари ҳаракатнинг соф содир бўлиш вақтини билдиради ва қачон?, қачонгача?, қачондан бери? саволларига жавоб бўлади. Лекин пайт равишлари ҳаракат бажарилишининг аниқ вақтини кўрсата олмайди. Эътибор қилинса, «кеча»

сўзи «2004 йилнинг 3 феввали» деган жумладан ёки «кечкурун» сўзи «соат 20 дан 30 дақиқа ўтганда» жумласидан мавҳумроқдир. Лекин шу ўринда таъкидлаб ўтиш жоизки, пайт равишлари билдирган вақт морфологик вақт, яъни феъл замон формалари ифодалайдиган вақтга нисбатан аниқроқдир: ўқиш бошланди, кеча ўқиш бошланди. Демак, пайт равишларининг семантик мундарижасида «вақт» семаси ошкор ва етакчидир.

Пайт равишларини уларнинг вақт турларини ифодалашига кўра олти гуруҳга ажратиш мумкин. Булар объектив ва ҳаётий вақтнинг у ёки бу белги-хусусиятларини ифодалаш учун шаклланган:

1. Келаси замонни ифодаловчи пайт равишлари. Бу гуруҳга **эртага, кейин, кейинча, сўнг, сўнгра, энди, эндигина, эндиликда, ҳализамон** лексемаларини киритиш мумкин. **Кейин, сўнг, сўнгра** сўзлари ўзаро синоним бўлиб, уларнинг асосий семалари айнандир. Фарқликлар уларнинг услубий қўлланишидадир. Тавсифи: кейин – вақт, маълум вақт ўтгач, келаси; таърифи: маълум вақт ўтгач; **энди** – сўзлашув, вақт, кейин; таърифи: сўзлашув вақтидан кейин; **ҳализамон** – вақт, озгина вақт ўтгач, келаси; таърифи: озгина вақт ўтгач.

2. Ўтган замонни ифодаловчи пайт равишлари. Булар **боя, бошлаб, бошда, яқинда, яқиндан, аввал, бурун, илгари, олдин, дастлаб, даставвал, азалда, азалдан, ҳалигача, ҳали, ўша-ўша, шу-шу, кеча, бултур** каби лексемалардир. Ушбу лексемаларнинг кўпи ўзаро синонимик қаторлар ташкил қилади. Масалан, **аввал, олдин, бурун, қадим** сўзлари ўзаро синоним бўлиб, «ўтган вақт-(лар)да», «ҳозирги вақтга қадар» маъносини ифодалайди. Ушбу синонимик қаторда сўзлар кўшимча маъно нозикликлари ва қўлланишига кўра фарқланади. **Аввал, олдин** сўзлари ҳозирга яқинроқ ўтган вақтни, илгари сўзи кўпинча **аввал, олдин, қадим** сўзларига нисбатан ҳам узокроқ ўтмишни билдиради. Бу сўзлар услуб жиҳатдан ҳам фарқланади.

Семантик структураси: **аввал** – вақт, ўтган, ҳозирга қадар; таърифи: ўтган вақтларда, ҳозирги вақтга қадар. **Дастлаб, даставвал, аввал, олдин, бошлаб, аввали, аввалбоши, аввало, бошда** лексемалари ҳам ўзаро синонимик қатор ҳосил қилиб, «биринчи галда», «биринчи навбатда» маъносини ифодалайди. Маълумки, ҳодисалар вақтда галма-гал рўй берар экан, вақт ўрни тушунчаси ҳам шаклланади. Вақтда воқеа-ҳодисаларнинг биринчи навбатда содир бўлишини ушбу синонимик қатордаги сўзлар акс эттиради. **Дастлаб, даставвал, аввал, олдин, бошлаб, аввалги, аввалбоши, аввало, бошда** лексемаларининг семалари: вақт, биринчи галда. Таърифи: биринчи бўлиб, биринчи галда. Шунингдек, **боя** – вақт, илгари, бир оз; таърифи: бундан бир оз илгари; **ҳали** – вақт, илгари, бир оз; таърифи: бундан бир оз илгари; **яқинда** – вақт, илгари, бироз; таърифи: бундан бир оз илгари; **кеча** – вақт, сутка, бугундан олдин, ўтган; таърифи: бугундан олдин ўтган кун; **бултур**–вақт, йил, олдинги, ўтган. Таърифи: олдинги ўтган йил.

3. Ҳозирги замонни ифодаловчи пайт равишлари. Ушбу гуруҳга **ҳозир, ҳозирдан, ҳалитдан** лексемалари киради. Ўзбек тилида ҳозирги замонни ифодаловчи лексемалар оз бўлиб, борлари ҳам бир ўзакдан ясалган сўзлардир. Бу эса ҳозирги замоннинг чексиз вақт давомийлигидаги ўтган ва келаси замонни ажратиб турувчи қисқа бир нуқта эканлигидан дарак беради. Ушбу лексемаларнинг семик мундарижаси қуйидагича бўлиши мумкин: **ҳо-зир** – вақт, сўзланган пайт; таърифи: нутқ сўзланиб турган пайтда; **ҳозирдан** – пайт, шу пайт; таърифи: шу пайтнинг ўзида; **ҳалитдан** – шу пайт, бошламок; таърифи: шу пайтдан бошлаб.

4. Инкор пайтни ифодаловчи равишлар. Ушбу гуруҳга **ҳеч вақт, сира, минбаъд** лексемалари киради. **Сира** (минбаъд) – ҳеч, вақт, инкор; таърифи: ҳеч қачон, ҳеч вақт.

5. Гумон вақтни ифодаловчи пайт равишлари. Булар маълум иш-ҳаракат юзага чиқиш вақтининг гумон, тахмин эканлигини билдиради. Уларга **аллақачон,**

қачондир, бирда, эрта-индин, бугун-эрта, вақт-бевақт, авваллари лексемалари мисол бўлади. Ушбу лексемаларни қуйидагича семик таҳлил қилиш мумкин: **бирда** – вақт, кун, гумон; таърифи: қайси бир куни; **қачондир**– кун, келажак, гумон; таърифи: келажак кунларининг бирида; **авваллари** – вақт, ўтган; таърифи: ўтган вақтда; **аллақачон** – вақт, олдин, анча; таърифи: анча вақт олдин; **эрта-индин** – кун, келаси, гумон; таърифи: яқин кунларда; **бугун-эрта** – кун, яқин, гумон; таърифи: яқин кунларда; **вақт-бевақт** – пайт, исталган, ноаниқ; таърифи: исталган бир пайтда.

6. Узлуксизликни ифодаловчи пайт равишлари. Ушбу гуруҳга вақтдаги тўхтовсиз давомийликни ифодаловчи равишлар киритилади. Улар чегарасиз ва чегарали узлуксизликни ифодаловчи гуруҳларга ажратилди. Чегарасиз узлуксизликни билдирувчиларга **доимо, доим, мудом, ҳамиша, ҳар вақт, ҳар доим, ҳар қачон** сўзлари мансубдир.

Доим (доимо) – вақт, доимийлик, чексизлик; таърифи: ҳамма вақт, доимо; **ҳамиша, мудом, мангу, ҳамма вақт** – вақт, доимийлик, чексизлик; таърифи: ҳамма вақт.

Чегарали узлуксиз вақтни ифодаловчи равишларга **кунлаб, соатлаб, ойлаб, йиллаб, умрбод, туну кун, йилмайил, эртаю-кеч, уззукун, шаф-рўз, минутлаб, кундан-кунга, кунда, ойлаб-йиллаб** каби лексемалар киради. Семантик таркиби: **соатлаб** – соат, бир неча, давомли; таърифи: бир неча соат давомида; **кунлаб** – кун, бир неча, давомли; таърифи: бир неча кун давомида; **ҳафталаб** – ҳафта, бир неча, давомли; таърифи: бир неча ҳафта давомида; **ойлаб** – ой, бир неча, давомли; таърифи: бир неча ой давомида; **умрбод** – вақт, ўлгунча, давомли; таърифи: ўлгунга қадар; **уззукун** – кун, эрта, кеч, давомли; таърифи: кун бўйи, эртадан кечгача; **эртаю кеч** – эрта, кеч, давомли; таърифи: эртадан кечгача.

Хуллас, аниқ вақт ўлчовини англатувчи пайт отларининг лексик-семантик парадигмаси микдор ўзгаришларининг сифат ўзгаришларига

ўтишини акс эттирувчи система шаклига эга.

Баён этилаётган воқеа-ҳодисаларнинг аниқлигини, ишонарлилигини таъминлашда баъзан замон кўрсаткичларидан ташқари, вақтга ишора қилувчи сўзлар ва сўз бирикмалари ҳам иштирок этади.

Вақт маъносини ифодаловчи бирликлар бадий матнда ўзаро боғланиб, баён қилинаётган воқеа-ҳодисаларнинг континуумини, хронологик кетма-кетликни ифодалашга хизмат қилади. Ҳар қандай турдаги матнда вақт континууми бўлиши шарт, матн тури, услуби ва муаллифнинг прагматик мақсадига қараб вақт маъносининг ифодаланиши турли даражада, яъни аниқ ёки нисбатан ноаниқроқ берилиши мумкин. Вақт

континууми кўпроқ тарихий мавзудаги бадий матн турларида нисбатан ёрқин ва аниқроқ тарзда акс эттирилади. Матн компонентлари эса темпорал маънога эга сўзлар занжири билан узвий боғланади. Вақт маъноли лексемалар матнда гапларни ўзаро шакл ва мазмунан бирлаштиришга хизмат қилувчи асосий восита бўлиб хизмат қилади. Бир оз бошқача айтганда, улар гапларни мазмун ва синтактик жиҳатлардан боғлаган ҳолда матн шакллантириш имкониятига эга.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, бадий ва бошқа турдаги матнларни яратиш ва унинг бадий ва лисоний яхлитлигини таъминлашда аспектиал-темпорал маъноли бирликларнинг аҳамияти катта.

Библиография:

1. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику. -М.: Флинта-Наука, 2006. -296 с.
2. Искандарова Ш. Тил системасига майдон асосида ёндашув. -Тошкент: Фан, 2007. - 152 б.
3. Ҳакимова М.К. Ўзбек тилида вақт маъноли луғавий бирликлар ва уларнинг матн шакллантириш имкониятлари: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. –Фарғона, 2004. -23 б.
4. Боймирзаева С. Матн мазмунида темпораллик семантикаси. –Тошкент: ЎЗМЭ, 2009.
5. Тураева З.Я. Категория времени. Время грамматическое и время художественное. – М.: Высшая школа, 1979.
6. Москальская О.И. Грамматика текста. – М.: Высшая школа, 1981.
7. Ҳожиёв А. Фель //Ўзбек тили грамматикаси. Морфология. –Т.: Фан, 1975, 475-476 б.
8. Сайфуллаева Р., Менглиев Б., Боқиева Г., Қурбонова М., Юнусова З., Абузалова М. Ҳозирги ўзбек тили. –Тошкент: 2007, 208-209 б.

Jurayev I. Eventfulness of aspectual-temporal semantics. This paper considers eventfulness of the aspectual-temporal semantics. It overviews the temporality as one of the category of functional-semantic grammar. Herein are given statements on the matter of the tense, field and time notions.

Жураев И. О событийности аспектуально-темпоральной семантики. В данной статье рассматривается событийность аспектуально-темпоральной семантики. Описывается темпоральность как категория функционально-семантической грамматики. Здесь также предложены некоторые утверждения по вопросу понятий времени, поля и время.